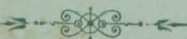

Prijs 10 Cent.

Wonderbaar Gered.

EEN NAAR WAARHEID GESCHETSTE EPISODE

UIT DE

Hedendaagsche Transvaalsche
Vrijheidsoorlog.

DOOR

L. J. van Roville.

◦ ◦ UTRECHT, ◦ ◦
A. W. BRUNA & ZOON.

2479

WONDERBAAR GERED.

Eene naar waarheid geschetste episode

UIT DEN

Hedendaagschen Transvaalschen Vrijheidsoorlog.

DOOR

L. J. VAN ROVILLE.

UTRECHT,
A. W. BRUNA & ZOON. — 1900.

Present 1960

Een donkere wolk hing sedert eenige dagen over het doorgaans zoo gelukkige gezin van den heer Harteveldt, een der notabelste ingezetenen van het welvarende dorp Zevendalen, in een onzer Zuidelijkste provinciën gelegen.

Sedert meer dan veertig jaren hadden ze te zamen 's werelds lief en leed gedragen, die kalme, statige man wien men het kon aanzien, dat hij streng was voor anderen, maar nog strenger ten opzichte van zich zelven, en die zachte en toch zoo flinke vrouw, die in de eerste plaats altijd trouwe echtgenootte en moeder was geweest, voor ze aan zich zelve of aan hare verplichtingen tegenover de maatschappij dacht.

Jaren achtereen was het nacht op nacht geweest, dat hare rust onderbroken werd door het geschrei van een harer lievelingen, die hare hulp en bijstand vereischte, want dertien kinderen had zij het leven geschonken, en allen had ze gevoed en verzorgd, zonder hulp van betaalde surrogaten van moederliefde en teederheid.

O hoe menigmaal hadden beide ouders, in die eerste

gelukkige jaren van hun huwelijk, elkander toegevoegd, dat ze huiverden voor die onbekende toekomst, thans nog zoo verre, waarin ze langzamerhand allen, de een voor, de andere na, het nestje zouden uitvliegen, hen eenzaam achterlatend op hun ouden dag — eindigend zooals ze begonnen waren, — met hun beiden alleen in de ruime, ouderwetsche woning. Vijf kinderen hadden ze op een jeugdigen leeftijd door den dood verloren, een zoon werd hun later in den bloei des levens ontnomen en vier thans volwassenen waren ook de wereld ingegaan, drie hunner om zich zelven een positie te scheppen, terwijl de vierde, hunne tweede dochter, zich met hun volle goedkeuring aan den man harer keuze verbonden had.

Maar daarna kwamen er zwaardere uren, en volgde er eene scheiding, die de ouders bittere tranen kostte. Hun jongste zoon namelijk, de blonde 24 jarige Leo, had zijn onwrikbaar besluit te kennen gegeven, om zijne wieken verder uit te slaan en zich te begeven naar de Zuid-Afrikaansche Republiek, in de vaste overtuiging, dat hem daar een betere toekomst wachtte, dan hij ooit in het vaderland zou kunnen bemachtigen. Te vergeefs hadden beide ouders hem gevraagd, om van zijn voornemen af te zien, doch hoe zacht en volgzaam Leo doorgaans was, thans stond hij vast op zijn stuk, en wilde van geen terugtrekken hooren; hij wees er hun op, hoe vele zijner kennissen ginds

eene goede carrière hadden gemaakt, beloofde na verloop van eenige jaren weder terug te keeren, en bad hun dringend, hem niet zonder hun' zegen te laten vertrekken.

En hij ging in 't begin van 1899. Aanvankelijk verliep alles goed. Hij verkreeg vrij spoedig een goede betrekking op een Engelsch kantoor in Pretoria en verblijdde zijne familie geregeld elke mail met prettige, opgewekte brieven.

Maar later in den zomer begonnen zich wolken op te hoopen aan den helderen horizon des vredes ; zoowel door zijne brieven als door de couranten hier in Holland werd de familie Harteveldt op de hoogte gebracht van den naderenden oorlog in Zuid-Afrika, en het hart der arme moeder begon onstuimig te kloppen, telkens wanneer ze las, hoe de kansen op het behoud van den vrede steeds minder werden, en het uitrukken der troepen bijna onvermijdelijk was.

Eindelijk, daar brachten de telegrammen de noodlottige tijding, dat het ultimatum verstreken was, en dat de Transvalers en Vrijstaters opgecommandeerd waren naar de grenzen. Duizendmaal vroegen de beangste ouders zich thans af, of ook hun Leo ten strijde zou trekken ; ze wisten, dat hij nog uitlander was, dus dat men hem niet kon dwingen, maar van de andere zijde waren ze vast doordrongen, dat hij nooit lafhartig het gevaar zou ontvluchten, en dat hij zeker niet zoude achterblijven, indien hij zag, dat

ieder zich aanmeldde. En nu heden was het feit beslist, want ruim een uur geleden had de post hun dezen brief overhandigd.

Pretoria, 1 October 1899.

Geliefde Ouders!

Alzoo is het zoo lang verwachte gebeurd. De oorlog is uitgebroken, en wanneer u dezen ontvangt is er wellicht al veel voorgevallen. Eindelijk is het aan Chamberlain en Cie gelukt hun zin te krijgen, en trachten zij Zuid-Afrika in een bloedbad te herscheppen. Schande over die schurken en wreedaards in Engeland, ze begaan een misdaad, die nooit hersteld kan worden!

Ik begrijp, hoe gij allen in angst zult verkeeren omtrent mij, doch ik bid u, houdt u kalm, en weest verzekerd, dat uw onrust mij meer pijnigt dan de zorg over mij zelf. Men leert hier kalm te zijn; ik gevoel niets dan vertrouwen en berusting, ofschoon we toch reeds morgen naar de grenzen moeten vertrekken. Want, lieve ouders, ik heb den aandrang in mijn binnenste niet kunnen weerstaan, om mij bij het Hollander-korps aan te sluiten en voor mijn nieuw vaderland de wapenen op te nemen. God zij met ons!

De meeste winkels zijn hier al gesloten; bijna alle Engelschen zijn weg en de beide Ieren waarover ik u onlangs schreef, gaan ook mede vechten tegen de roodbaadjes, hunne vijanden en onderdrukkers van eeuwen lang. Duizenden Boeren zijn al naar de

grenzen en onophoudelijk gaan er nog treinen weg; ge kunt u de drukte en het gewoel hier niet voorstellen. We zijn allen vol geestdrift, wij zullen zeker overwinnen, want het recht is aan onze zijde en God zal ons helpen!

Onze wekelijksche briefwisseling zal nu voorloopig wel moeten ophouden, want deze week wordt de oorlog verklaard, en dan komt er geen mail meer aan. Wat zal dit mij een gemis zijn; het leven is toch vol teleurstellingen, en dagelijks neemt men waar, dat de mensch wel wikt, doch dat het toch God alleen is, die beschikt.

Ons Hollander-korps bestaat uit 300 manschappen; gisteren zijn de paarden en geweren uitgedeeld, alsook de pakjes bestemd voor den velddienst, grijs van kleur en werkelijk niet onaardig; dan verder hooge rijlaarzen met sporen, zoodat we er als echte krijgers uitzien, wij „ruiters op snuivende rossen.” Waar we naar toe gaan, is nog niet bekend.

Maar, zult u zeggen: „kan je dan al schieten?” Nu, nog niet al te best, maar ze hebben me depêche-rijder gemaakt, omdat ik bekend sta als een goed ruiter. Het is te hopen, dat ik u spoedig de goede tijding kan zenden, dat de oorlog niet lang zal duren. Nu moet ik mijn boeltje gaan pakken. Geliefde ouders, bidt voor het behoud van:

Uw u hartelijk liefhebbenden zoon.

L E O.

Diep bewogen staarden de ouders op dit schrijven van hun nog kortelings zoo vroolijken, levenslustigen jongen. In die weinige maanden was hun Leo dan reeds tot man gerijpt, wist hij, wat hij wilde en ging vertrouwende op hun goed recht, moedig met zijne wapenbroeders ten strijde. Geen aarzeling had hem bevangen, zelfs de overtuiging, dat zijne dierbaren in onrust zouden verkeeren, had hem niet kunnen weerhouden, datgene te doen, wat hij als zijn plicht beschouwde.

„Laten we den Heer bidden, dat hij ons kind voor ons spare,” zeide de trouwe moeder, tusschen hare tranen in nog flauw glimlachend, als zij nogmaals de woorden leest „wij ruiters op snuivende rossen.”

„En dan tegelijkertijd Hem danken, dat hij onzen jongen den moed schonk, om de wapenen op te nemen voor die godvruchtige, brave Boeren, die, sterk in hun geloof, stellig zullen overwinnen”, voegde de oude heer Harteveldt er aan toe.

Wie weet, hoelang ze thans verstoken zullen blijven van eenig bericht, en dat vooral pijnigt de beangste ouders zoozeer. De couranten vermelden het eerste treffen bij Elandslaagte en den noodlottigen afloop daarvan, hoe die enkele honderd Boeren door de Engelsche overmacht bijna werden verpletterd. Vele Hollanders zijn gesneuveld of gewond. Ze vernemen niets;

de regeering tracht de namen der gesneuvelden en gewonden althans vermeld te krijgen, ze zullen wel opgegeven worden, maar ach, wachten valt zoo zwaar, als men in angst verkeert. Eindelijk toch mogen ze de heerlijke zekerheid hebben, dat hun zoon niet tot de gesneuvelden behoort, maar waarom toch schrijft hij niet? Welk een ontzettende angst!

Eindelijk! 28 November daar belt de post aan en met een gil „Van Leo” vliegt de oude heer van Harteveldt de huiskamer in en roept allen bijeen. Dan verbreekt hij het zegel en leest hardop:

Kamp bij Zandspruit 9 October 1899,
Hoofdleger der Z. A. R.

Hollander-Korps.

Geliefde Ouders.

Daar zit ik u nu te schrijven van uit het kamp dat we Donderdag hebben opgeslagen, hier te Zandspruit (1½ uur te paard van de plaats, die de grens vormt tusschen Natal en de Transvaal) in onze veldtent met geen andere schrijftafel, dan het zitkussen van mijn paard en met een geleend potlood.

Hoewel ik u in mijn vorig schrijven meldde, dat ge vooreerst geen brief meer zoudt ontvangen, zoo kan ik toch niet nalaten u te schrijven, wat ik heb ondervonden, hoewel deze brief zeker vooreerst niet, misschien wel nooit zal terecht komen.

Zooals u weet ben ik bij het Hollander-korps in-

gedeeld geworden, bij den velddienst en we zijn Dinsdagavond om vijf uur uit Pretoria vertrokken. Om half drie 's middags was het aantreden; onze paarden in volle wapenrusting, onze patroon-tasch vol met Mauser patronen, op onzen rug het korte Mauser geweer, wij zelf gelaarsd en gespoord, en ik kan u verzekeren, dat we in onze grijze veldpakjes en met den bekenden grooten hoed op het hoofd, lang geen onaardig figuur maakten.

Onder het daverend gejuich der opgewonden menigte voor en op het perron, vertrok de trein. Hier zag men in der haast nog een handdruk geven, daar nog een laatsten groet. 't Was werkelijk een indrukwekkend oogenblik, toen de trein zich langzaam verwijderde, nog altijd onder het geestdriftvol gejuich der opeengepakte volksmassa, meest natuurlijk uit Hollanders bestaande.

Er waren ongeveer 160 man te paard, behalve het voetvolk, onder commando van het lid van den Volksraad J. Lombard, een echt Afrikaner, die al meer voor de Z. A. R. heeft gestreden, zoodat wij vol vertrouwen in onzen commandant zijn.

Omstreeks 10 uur waren we te Elandsfontein, waar we twee uur oponthoud hadden; de trein uit Johannesburg moest nog aankomen en in die dagen waren alle treinen eenige uren te laat. Doch eindelijk nadert hij toch, en we zien weldra hoe vol hij is, opgepropt vol — met vluchtelingen, mannen, vrouwen,

kinderen, blanken en kaffers, alles door elkaar — niet in gewone 1e of 2e klasse waggons, maar in open vrachtwagens door elkaar opgepakt als haringen in een ton; hier eene vrouw met een zuigeling tusschen drie of vier kaffers, daar een jong meisje met hare moeder, die den kouden nacht, vreeselijk koud hier in Afrika, zullen moeten doorbrengen blootgesteld aan den guren, scherpen nachtwind . . . . neen! zulk een ellende moet men zien, om het zich, zij het ook slechts in geringe mate, te kunnen voorstellen. Ik gevoel diep medelijden met deze ongelukkigen, meest Engelschen, en doe in 't geheel niet mede aan de betoogingen, waarmede velen onzer die ongelukkigen beschimpen en bespotten. Als ze vluchten willen, laat ze gaan, als ik een Engelschman was, zou ik ook niet tegen mijn landgenooten willen strijden; evenmin als zij, zou ik mijn broeder willen dooden, al staan ze ook op het punt een groote misdaad te begaan, een ten hemel schreiende misdaad!

Eindelijk gaan we weer verder, en naar mate de tijd verloopt, geraakt de geheele commando-trein tot rust. De Transvaalsche- en Hollandsche volksliederen, die den geheelen dag zijn gezongen, worden niet meer gehoord. Men slaapt of rust ten minste.

Omstreeks zes uur den volgenden morgen zijn we te Val, een klein station dicht bij Standerston, en het is daar, dat we tot 's avonds zes uur moeten wachten. Onze paarden worden ontladen en het veld

in gejaagd, en wij zelf hebben ook behoefte aan eenig voedsel, daar we van den vorigen dag halfdrie af in het geweer zijn geweest zonder iets te eten of te drinken. We moesten alles zelf klaarmaken, doch hoe gebrekkig dit alles ook ging, zoo geloof ik niet, dat één onzer ooit aan het lekkerste diner zoo gesmuld heeft, als wij toen aan de eenvoudige erwtensoep, door weinig vaardige handen toebereid. Des avonds om vijf uur vertrokken we weer uit Val, en na ook te Standerton eenigen tijd te hebben vertoefd, kwamen we eindelijk Donderdagmorgen om 11 uur te Zandspruit, de plaats, waar we ons lager zouden opslaan. Het woei verschrikkelijk en geheele wolken zand, door dien wind opgevoerd, verduisterden als het ware het licht der zon, en ik verzeker u, dat het een moeilijke post was om half blind, als we hierdoor waren, onze paarden en bagage te ontladen. Doch we moeten ons harden tegen alles, en daarom togen we met moed aan het werk en ongeveer ten 2 ure trokken we in 't gelid op, en legerden ons op ongeveer $\frac{3}{4}$ ure gaans van het station Zandspruit en begonnen onze tenten op te slaan. We kregen echter onder al deze vermoeyenis zeer weinig te eten, wat ons hard viel, en toch was het, van achteren gezien, zeer goed, dat we eerst onze tenten gingen opslaan, want er kwam een ontzettend onweer vergezeld van slagregen opzetten, kort nadat we er mede gereed waren. En onweders zooals ze hier zijn, kennen wij

in Holland niet; de grond schudt en dreunt en ieder oogenblik denkt men, dat zijn laatste uur geslagen is; 't is een verheven en indrukwekkend schouwspel en we waren allen diep bewogen; gelukkig werd van onze manschappen niemand getroffen, doch twee paarden werden door het hemelvuur gedood. Plechtige ure, die eerste oogenblikken in het kamp, nimmer zal ik ze vergeten!

Den volgenden morgen om vijf uur was het reveille, om zes uur appèl en inspectie en plotseling kregen we om 11 uur op het alleronverwachts bevel om alles op te breken, want dat we weder verder moesten trekken. In een oogwenk tijds werd alles weer opgeladen: koffers, tenten, ammunitie enz; ieder man ving en zadelde zijn eigen paard, en daar gingen we weer langs bergen, dalen en bosschen, waarheen . . . ? O, neen niet zoo heel ver. De kommandant had, (vernamen we later,) bevonden dat onze kampplaats niet erg geschikt was, wat den bodem betrof en nu gingen we een paar uur verder, waar meer water was, beter gras voor onze paarden, en het terrein niet zoo hoog gelegen, zoodat we minder van den wind zouden te lijden hebben.

Hier beginnen we ons dan nu toch langzamerhand tehuis te gevoelen, vandaag hebben we heerlijk gedineerd, twee van onze manschappen hebben eenden en hazen geschoten, een derde heeft een springbok buit gemaakt en dit maal heeft ons allen versterkt.

Hier in den omtrek zijn nog veel Boeren-legers, ongeveer 10000 man, doch naar we vernemen, zijn de Engelschen op de Natalsche grens weer teruggetrokken, iets, dat ons allen spijt, want nu we toch eenmaal onder de wapenen zijn, willen we ook vechten.

Volgens hetgeen men ons zegt, gaan we a.s. Dinsdag de Natalsche grens over, zoodat de Engelschen dan toch wel verplicht zullen zijn te beginnen.

Later zal ik u alles breedvoeriger schrijven, altijd . . . indien ik gespaard mag blijven, en nog later hoop ik u alles mondeling te kunnen mededeelen. Dat zou een vreugde zijn, dierbare ouders, indien God dat geluk nog eenmaal voor ons had weggelegd. Niettegenstaande alle vermoeienissen en ontbering is mijne gezondheid goed, houdt u nu ook maar goeden moed; zoodra de oorlog voorbij is, zal ik u van hier uit telegrafeeren, dan weet ge, dat ik nog in leven ben, en behoeft gij niet meer beangst te wezen.

Moest ik echter komen te vallen in den strijd, die ons bijna zeker wacht, laat ons dan, dierbare ouders, in Gods heiligen wil berusten. Hij toch bestiert al onze daden en handelt met ons naar Zijn goedvinden. Groet allen van mij en gedenkt in uwe gebeden:

Uw u hartelijk liefhebbenden zoon

L E O.

In ademlooze stilte hadden allen geluisterd. Meer

dan eens was de stem van den ouden heer onvast geworden, en had de trouwe moeder in stilte een traan weggepinkt, maar toch waren ze allen doodstil, immers ze mochten geen woord missen.

„Maar dit alles was vóór den slag bij Elandslaagte,” waagt eindelijk de oudste der meisjes op te merken, „dus omtrent den afloop daarvan blijven we toch nog in het onzekere.”

„Laten we vertrouwen dat hij ook van dat gevecht zelve bericht zal kunnen zenden,” meende de oude heer, „we weten nu eenmaal, dat hij niet op de lijst der gesneuvelden en gewonden staat, laten we dus nu „voorloopig” tevreden zijn met deze uitvoerige tijding van zijn eerste oprukken.”

Doch lang zou dat „voorloopig” niet zijn, want nog dienzelfden middag werd hun een brierkaart bezorgd, die met dezelfde mail was aangekomen, en slechts deze woorden bevatte :

Sijmonstown, 6 Nov. 1899.

I can understand that you are waiting for a letter from me, but I cannot write you long. Thank God I am well, and after having gone through hundred of dangers. I am now here as prisonner of war of England. We are treated well and have the same food as the English seamen. If possible I will write you next week, if you hear nothing of me, don't be frightened

Receive from me a loving kiss, and thank God with me for the wonderful escape I have had.

Your loving son and brother,

L E O.

„Krijgsgevangene? Dus buiten gevaar!” Dit waren de eerste woorden, die aan de lippen van de nog zoo kort geleden in doodsangst verkeerende ouders ontsnapten. „O, God zij gedankt voor zijne groote genade! Nu hebben we niet meer te vreezen, dat ook zijn naam eenmaal op de lijst der gesneuvelden zal staan!”

Voor het oogenblik denken ze er niet aan, dat hun zoon wellicht aan zooveel gevaren is blootgesteld geweest, zich dagen van ontbering en nachten vol smart en ellende heeft moeten getroosten; zij gevoelen niets dan dankbaarheid, dat hun Leo thans veilig is en zij de volgende veldslagen geen vrees meer behoeven te koesteren, dat hij zal sneuvelen of verminkt en gewond hulpeloos op het slagveld zal nederliggen.

Wederom verlopen eenige weken; de tijding van Gataacre's nederlaag, van Methuens mislukte poging om de Modderrivier over te trekken, en eindelijk van den grooten slag bij Colenso is ook tot in Nederland doorgedrongen, en evenals in zoovele gezinnen, is ook bij de familie Harteveldt thans het oogenblik,

waarop de couranten worden binnengebracht, het gezelligste uurtje van den geheelen dag. Met belangstelling volgen ze alle berichten, ofschoon toch altijd hun eerste zoeken is, naar hetgeen men van de krijgsgevangenen schrijft. Telkens vragen zij zich af of de censuur thans nimmermeer eenig schrijven van hem zal doorlaten, of ze nu in't geheel niets meer van hun zoon zullen vernemen. Den eenen dag gevoelen ze zich veel moediger, dan den anderen, somtijds maakt zich een ontzettende angst van hen meester, en dan weder komen er oogenblikken waarop ze vast vertrouwen en vol moed zijn, immers zoovelen deelen hetzelfde lot als hun Leo, hij is jong en gezond en zal dit alles wel te boven komen.

Doch hoe zeer de geheele familie gevreesd en gehoopt had, beseften ze pas ten volle, toen hun eindelijk na drie weken van spanning, den 19den December het lang verwachte schrijven in handen kwam een brief zoo dik, dat het bijna een boekdeel geleek. De inhoud daarvan volgt hier in zijn geheel, doch op verscheidene plaatsen waren door de censuur eenige regelen zoodanig doorgeschrapt, dat ze geheel onleesbaar waren.

Aan boord van H. M. S. „Penelope” voor
Symonstad, 25 November 1899.

Geliefde Ouders!

Volgens belofte kom ik u, zoo spoedig het mij

eenigszins mogelijk is, uitvoerige tijding van mij geven. Het is mij echter onmogelijk u al de avonturen, die ik in de laatste weken beleefd heb, mede te deelen, van af onzen tocht van Zandspruit naar Volksrust en verder ons „trekken” door het hooge Drakengebergte, Natal in door Charlestown en Newcastle, maar ik wil u in dezen brief meer speciaal de bijzonderheden vertellen van den slag bij Elandslaagte, dien ik in zijn geheel heb bijgewoond.

't Was dan, na veel wederwaardigheden, die een veldtocht, hier in dit bergland van zelf medebrengt, dat wij Vrijdagsmorgens den 20 October om 3 uur met ons commando het dorp Elandslaagte binnentrokken, dat door de bewoners in overhaaste vlucht was verlaten, en reeds door Boeren en Duitschers, die ons eenige mijlen vóór waren, in bezit was genomen. Wij namen onzen intrek in twee particuliere huizen, waar nog van alles aanwezig was; zoowel goederen als levensmiddelen en aangezien we de laatste dagen weinig goed voedsel hadden gekregen, vielen we als wolven op den veroverden buit aan. Wij met onze sectie slachtten een schaap, maar voor we den tijd hadden het te braden gaf de commandant eensklaps bevel om opnieuw te zadelen en verder te gaan. De Engelschen waren toen slechts op twee uur afstands van ons, zoodat we ieder oogenblik gevaar liepen door hen overvallen te worden. Het weder was slecht; koud en guur, en voortdurend

motregen. Ik bleef met drie anderen achter om het schaap te braden, en pap van havermout te maken; doch toen wij hiermede gereed waren, was het zoo donker geworden, dat we onmogelijk het kamp, waar onze troepen zich gelegerd hadden konden vinden en verplicht waren in het dorp te overnachten.

Den volgenden morgen, zoo vroeg als het maar dag was, spoedden we ons naar 't kamp van onze makkers, het schaap en de pap op onze paarden meevoerende; met een heel troepje bijeen gevoelt men zich toch geruster dan met een paar kameraden alleen te midden van eene vijandige bevolking.

Nauwelijks waren we in het kamp aangekomen, dat tegen den voet van een hoogen berg opgeslagen was, en begonnen onze manschappen de versnaperingen, die wij hadden medegebracht, en die met een algemeen gejuich waren begroet geworden, te gebruiken, of bom! bom! daar begon het!

De Engelschen hadden onze nabijheid bespeurd en daar vlogen eensklaps twee bommen vlak langs ons heen. U kunt u geen voorstelling maken van onze plotselingen schrik en ontsteltenis; hoe ik zoo spoedig mijn paard gezadeld had, begrijp ik nu zelf nog niet, maar in een minimum van tijd waren we gereed, en volgden onzen commandant tot achter den berg, waar we althans beter beveiligd waren voor de Engelsche kanonnen.

Dit was de eerste maal, dat ik het geschut op het

slagveld heb hooren bulderen; 't is een ontzettend geraas, en dan het fluiten van bommen en houwitsers door de lucht gelijkt ook al zeer weinig op lieflijk klinkende muziek. Nog eenige bommen worden daarna op ons afgezonden zonder schade te veroorzaken, doch na eenige welgemikte schoten van onze artillerie boven op den berg, zwijgt het kanongebulder der Engelschen en trekken ze terug. Doch dit alles was nog slechts een voorspel van 't geen dien dag verder gebeuren zou.

Al onze troepen waren nu achter den berg, doch zooals ik u hierboven al zeide, we hoorden nu meer dan een uur lang geen enkel schot meer; de Engelschen waren omgetrokken en schenen besloten ons daarna aan de andere zijde aan te vallen. Het Hollander-korps kreeg daarop bevel om de vlakte door naar het station Elandslaagte te rijden, daar er weder twee gepantserde treinen met vijandelijke soldaten aldãar waren aangekomen. Maar spoedig kwamen we al tot inzicht: wat kon ons klein troepje ruiters tegen die ontzettende overmacht doen; veel beter om terug te trekken, en weldra waren we dan ook weder op onze oude plaats terug. Slechts weinige oogenblikken daarna werden we andermaal opgeschrikt door kanonschoten en thans leed het geen twijfel meer of de Engelschen waren besloten ons aan te vallen, zij met 6000 man en 16 kanonnen tegenover ons troepje van 900 à 1000 manschappen en slechts twee stukken geschut.

't Is omstreeks half drie n. m. Natuurlijk klonk weder in eens „opzadelen” en we renden het bergkopje langs naar de plaats, waar de Engelschen zich hadden opgesteld. Vreeselijk was de wijze waarop ze hunne kanonnen onder ons lieten werken! Mij met nog drie anderen werd opgedragen om de paarden vast te houden, en we bleven onder aan den voet van den berg, terwijl onze makkers met hunne roeren naar boven klommen; bij het vierde schot werden 3 mijner 8 paarden gedood; een bom sloeg er midden doorheen. Gelukkig waren wij ongedeerd, doch de granaten bleven onophoudelijk rond ons heen vliegen, zoodat het ons volkomen onmogelijk was, om langer op die plaats te blijven. Zoo snel we kunnen, gaan we dus naar boven, tot op de plaats waar de onzen liggen te schieten, maar de bommen vliegen nu nog sneller om ons heen; 't was een ware kogelregen, en nog begrijp ik niet, dat er niet meer der onzen werden getroffen. De paarden leden de meeste schade, de helft ruim was al gedood of getroffen, van mijne acht waren er slechts drie meer over, de arme dieren waren suf van het schieten, en liepen niet meer weg, daarom bond ik hen aan elkander en ging ook liggen schieten evenals mijne makkers. Onze artillerie deed met hare twee kanonnen wonderen, ze vuurden onophoudelijk, en toen de Engelschen ze later veroverd hadden, konden ze niet gelooven, dat het er slechts twee waren geweest.

Nog altijd nader komt de vijand; 't kanonvuur zwijgt nu, maar 't geweervuur wordt vreeselijk; 't zijn de Gordon-fuseliers en de Highlanders, Englands keurtroepen! De kogels fluiten onophoudelijk om ons heen, velen der onzen, vlak naast mij vallen twee van onze sectie. Het kermen der gewonden is afschuwelijk, en toch hoort men het nauwelijks, men heeft in zulk een oogenblik slechts één doel: zooveel vijanden te doden, als maar mogelijk is. O! als men bloed heeft gezien, bloed van zijn makkers en vrienden, dan denkt men alleen om wraak, dan vergeet men het gevaar der kogels, die elke seconde om ons heen vliegen . . . ja zoo iets moet men hebben doorleefd om *dat* te kunnen begrijpen.

Zelfs toen reeds bijna de helft van ons troepje gevallen was, hielden we nog altijd stand, maar daar klonk plotseling het bevel van commandant Lombard om-te retireeren, want de vijand was thans op niet meer dan twintig meters afstand van ons. Nu terugtrekken — maar hoe? de meeste onzer paarden waren dood of gewond, en juist was ik onder aan den voet van den berg, toen ik de Engelschen op den top zag, terwijl ze victorie riepen, en hun krijgsmuziek het overwinningslied speelde. Toen dacht ik, dat mijn laatste uur geslagen was; men richtte een kogelregen op ons uit ontelbare repeteergeweren en drie of vier maxims, zoodat het moordend lood om ons heen vloog als de hagelkorrels in een felle

onweersbui. Op eens zag ik een nog ongedeerd paard in mijne nabijheid. Wat te doen? rijdend vluchten komt mij toch nog altijd beter voor dan loopend, en ik werp me, steeds nog onder dien schrikkelijken kogelregen op dit paard; dan twee of drie meter verder, daar valt ook dit arme dier dood ter neder. Ik ben eenigszins duizelig door den val, doch o wonder! nog niet gewond, en ga nu te voet verder, nu eens kruipend, dan weer rechtop loopend, tot ik aan een droge sloot kom, waar ik me in werp, nu ten minste vliegen de kogels over me heen.

Maar ik kon daar toch niet altijd blijven; ik kroop de heele sloot in de lengte door, en liep toen over rotsen en klippen, zoo snel als mijne beenen me dragen konden, altijd nog onder een moorddadig vuur, tot ik in ons kamp van dien morgen terug kwam. Daar was voor één oogenblik het schrikkelijk vuur wat bedaard, daar stonden nog eenige onopgezadelde paarden, en juist was ik bezig er een te zadelen, toen ik gekerm en gekreun hoorde onder een van onze wagens en mijn naam hoorde roepen; het was een der manschappen uit onze sectie, zekere Recourt. Hij was aan zijn been gewond en smeekte me hem mee te nemen, waar ik natuurlijk onmiddellijk toe bereid was, en mij haastte nog een paard te zadelen, hoewel het vuur toen weder even hevig was, als eenige minuten te voren; waarschijnlijk dacht de vijand, dat er nog menschen in ons kamp waren:

Zoodra ik de paarden opgezadeld had, hielp ik mijn vriend op het eene, sprong zelf op het andere, en daarop reden we weg, zoo snel als de beesten ons dragen konden, verre van de vijandelijke kogels. Ik ren een paar meters voor mijn makker uit, doch — o schrik — daar zie ik hem neertuimelen, — zal ik doorrijden of terugkeeren? 't eerste is het veiligst en misschien is hij toch al dood; maar neen — twee minuten geleden heb ik hem beloofd, hem mede te nemen en daarom zal ik het doen ook. Dan weer terug, en gelukkig niet te vergeefs; alleen zijn paard is geraakt, doch door den val is zijn been opnieuw gewond en bloedt vreeselijk.

Ik smeekte hem om zich toch stil te houden — het hielp niets — toen dreigde ik, dat ik, zoo hij niet ophield met kermen, hem aan zijn lot zou overlaten, en *dat* hielp. Ik tilde hem toen voor me op mijn paard, en hield hem vast, en nu vooruit maar! Gelukkig begon de avond te vallen en de kogels vlogen niet meer. En nu denkt u, dat we gered waren? Maar wat is dat in de verte voor een gedruisch en geschreeuw? Zeker nog vijanden? Nader komt de zwarte drom, ja 't zijn de lanciers met hunne moordende lansen, ze schreeuwen maar altijd door: „Kill the beggars.” O, nu is zeker ons einde daar! Neen, 't was anders bij God besloten, het uur van onzen dood was nog niet geslagen!

In éene seconde hielp ik Recourt van 't paard, en

nauwelijks heb ik hem in 't hooge gras neergelegd, of daar rennen ze vloekend en schreeuwend langs ons heen. Of ze ons door de duisternis niet zagen, of voor een der hunnen hielden, hoe dan ook, wij zijn aan hunne klauwen ontsnapt, en ruimer en vrijer ademden we weer, toen we het geluid van den hoefslag hunner paarden in de verte hoorden wegsterven. Daar stond ik toen met mijn vriend in den donkeren nacht, zonder hulp of redding; Recourt begon weer vreeselijk te kermen, en ik liet den armen kerel nu maar begaan, en begon met behulp van mijn mes hem van zijn laars te bevrijden, maar hoe voorzichtig ik hiermede ook te werk ging, hij schreeuwde het uit van pijn. Eindelijk was het been van alles ontdaan, het was een ontzettende wond, die ik zoo goed mogelijk met mijn zakdoek trachtte te verbinden, waarna ik hem weder op het paard tilde, terwijl ik zelf er naast liep. Maar waar nu heen? Het was op dat oogenblik, dat ik der wanhoop het meest nabij was, want ik besepte volkomen, dat we nog te midden van den vijand waren en elk oogenblik konden worden ingepikt.

Eindelijk zie ik in de verte een licht, waarschijnlijk een wachtvuur van den vijand. In Godsnaam dan maar daarheen, 'tis toch beter zich gevangen te geven dan dien heelen kouden nacht met mijn gewonde in 't open veld, dan sterft hij zeker aan verbloeding en van zwakte. Ik grijp dus al mijn moed bijeen

en stuur op het licht af! Eindelijk: Halt! Werda? ja, 't was een Engelsche wachtpost.

Ik zeg aan den schildwacht, dat ik een gewonde bij me heb, en nadat we zijn ontwapend, wijst hij ons de veldambulance, circa 20 meter verder. Ja, daar waait de vlag van het roode kruis en wij slaken beiden op dat oogenblik een zucht van verlichting. Mijn lotgenoot wordt onmiddellijk verbonden, en mij zet men dadelijk aan het werk, want er waren tal van gewonden, ook van ons korps, zoodat we allen tot laat in den nacht bezig waren, en de morgen al begon te dagen, toen ik mij, dood vermoeid, eindelijk in een tochtig schuurtje naast de ambulance kon nederleggen.

Toen, dierbare ouders, heb ik God gedankt voor mijne wonderbare redding: als men na zulk een ontzettenden dag eindelijk tot rust komt, dan voelt men pas recht, dat er toch Een is, die het lot en leven van ieder mensch bestuurt. Waarom zijn al die duizenden kogels langs mij heen gevlogen, zonder dat een enkele mij trof? waarom lig ik ook niet dood of gewond ginds bij mijne makkers op het slagveld? Zij toch hebben ook evengoed als ik hunne dierbare betrekkingen in het moederland, die ze nooit, nooit zullen wederzien . . . .!

Den volgenden morgen (22 Oct. Zondag) werd ik plotseling uit mijn vasten slaap gewekt, door het ontzettend gekerm der gewonden in de ambulance;

dit bracht me in een oogenblik tot de werkelijkheid terug en plotseling staat het me weer helder voor den geest: Ja ik ben nog in Natal, en een half uur van hier is het slagveld, waar wellicht nog zoovelen liggen, die gewond, bijna stervend, nog zooveel hulp noodig hebben. Dus spoedig, nadat ik wat gebruikt had, begaf ik me derwaarts, en nooit, zoolang ik leef zal mij die Zondagmorgen van 22 October '99 uit de gedachten gaan. Hoe zal ik u al die ellende beschrijven, u al dat verschrikkelijke duidelijk kunnen maken?

De dokter der veld-ambulance Dr. Visser gaf mij en nog vier andere gevangenen een witten band met rood kruis, daardoor werden we beveiligd voor elke patrouille en konden ongestoord ons liefdewerk verrichten. Men gaf ons ieder een veldflesch gevuld met half cognac en half water om de ongelukkigen te laven en een stok met een roodekruis-vlag er op, met den last, om die dadelijk in de hoogte te steken, als we een gewonde vonden, dan konden anderen met draagbaren komen. De dooden, aldus beval men ons, moesten we voorloopig maar rustig laten liggen, er zouden nog levenden genoeg zijn, die onze hulp vereischten! En ja daar lagen ze, Boeren, Hollanders, Duitschers, Engelschen, allen dooreen, dood, vreeselijk verminkt en reeds verstijfd. Hier een jonge boer, een bom heeft hem het geheele onderlijf verscheurd, nog klemmen zijn verstijfde handen het roer vast. Hij moet

niet veel hebben geleden en de dood is zeker dadelijk ingetreden; — daarnaast vijf Engelsche fuseliers met hoofdwonden, ook bij hen is waarschijnlijk de doodsstrijd niet lang geweest. Onwillekeurig bleef ik ontroerd en bewogen bij zooveel ellende stil staan, en wist niet waarheen me 't eerst te wenden, toen ik op eens door een zacht gekerm tot mijn plicht werd teruggebracht, namelijk om niet met de dooden, maar met de levenden mij bezig te houden!

Moedig en vastberaden dus over al die dooden en verminkten heengestapt — voorzichtig uit eerbied voor de gevallenen — tot aan de plaats, waar het gekerm vandaan kwam. Mijn God! 't was een der onzen, een zekere Rennenberg; de arme kerel heeft twee schoten in het hoofd en een in den rug, maar toch leeft hij, hoewel de oogen reeds gesloten zijn en zijne tanden klapperen van koorst. Verbeeld u! een heelen nacht, dien afschuwelijk kouden nacht, had hij daar gelegen, te midden zijner ondragelijke pijnen. Ik tilde hem op, gaf hem twee à drie maal een slok uit de veldflesch, goddank hij slaat de oogen op en zuchtte: „Koud! koud!”

Ik zag in de onmiddellijke nabijheid een dood paard en ijldoer daarheen om de dekens los te gespen, spreidde die toen over Rennenberg uit, en wenkte in allerijl opdat men hem met de draagbaar kwam halen.

Dit was één der vele tooneelen van dien dag, waarop ik tot 4 uur 's namiddags onafgebroken bezig was;

ik wil u niet al die ervaringen één voor één beschrijven, later hoop ik u mondeling nog veel meer te vertellen, nu is alles nog zoo versch, en daardoor dubbel pijnlijk.

Dat ik krijgsgevangene was van 't oogenblik af, dat ik me in het Engelsche kamp aanmeldde, zult u wel begrepen hebben, ik zal u dan nu verder alleen mijn wedervaren van dien dag tot heden (25 Nov.) mededeelen.

Zondagsavonds zijn we toen nog van Elandslaagte vervoerd naar Ladysmith, en hebben dien nacht doorgebracht op de binnenplaats der gevangenis; een cel konden we niet eens krijgen, alles was vol. Om te slapen was het te koud, ik heb me zoo goed ik kon warm geloopt: 't was een lange nacht, dat ver zeker ik u, maar na lijden komt verblijden, want den volgenden morgen verwarmde ons ten eerste de zon, en ten tweede kregen we warme soep en goed brood, wat ons bijzonder smaakte. O hoe verheugden we ons toen op den volgenden nacht, want men beloofde ons toen tegen dat tijdstip een goed bed en warme dekens, maar jawel! omstreeks negen uur 's avonds toen velen onzer al in Morpheus armen rusten, komt de cipier ons plotseling aanzeggen, onze bagage gereed te houden, want dat we weder verder zullen „reizen.”

Tusschen een dubbele rij Engelsche soldaten gingen onze 190 krijgsgevangenen nu weer op marsch naar

Pieter Maritsburg, waar we weer twee dagen vrij logies kregen. Het eten was daar goed; 't ergst was, dat we maar twee uur per dag lucht kregen, en verder als misdadigers met acht bij elkander in een cel opgesloten werden.

Na tweemaal vier en twintig uur moesten we weer van kwartier veranderen, en kwamen toen na eene, — liefst nachtelijke-wandeling in den vroegen morgen te Durban aan. Van daaruit, werd besloten, zouden we een zeereis gaan maken en werd H. M. S. Pretrola aangewezen om ons naar Symonsbaai te brengen. Vijf dagen en nachten hebben we toen onder hevigen storm op zee doorgebracht en de ellende, die we daar toen geleden hebben, wil, noch kan ik u beschrijven; later, moeder, als ik weer gezond en wel bij u zit, deel ik u dat alles mede!

Hier te Symonstad hebben we het goed; de menschen uit de kolonie geven ons alles, voedsel, kleederen, vruchten en boeken.

En nu dierbare ouders! kan ik u niet anders meer zeggen dan dit eene: Vertrouw op God en houdt moed! Ik denk onophoudelijk aan u allen, evenals ik overtuigd ben, dat gij het aan mij zult doen. Groet alle vrienden en kennissen, die naar mij vragen van:

Uw u zoo innig liefhebbenden zoon,

Leo.

Thans berust de trouwe moeder, zij het ook met

een hart vervuld van weemoed en smart overal het geen haar dierbaar kind heeft moeten lijden. Zij weet nu immers, dat hij thans beveiligd is voor het moordend lood van den vijand, en dat hij eenmaal na korter of langer tijd zal uitgeleverd worden aan zijn nieuw vaderland, en van daar zal kunnen terugkeeren in den schoot zijner familie, rijker aan ervaring, en meer toegerust tot den strijd des levens, dan toen hij als een vroolijk, levenslustig jongeling de ouderlijke woning verliet.

Hij heeft zijn plicht vervuld, is niet teruggedeeind in de ure des gevaars, noch bij de ontberingen, die hem werden opgelegd, maar als man van eer heeft hij de roepstem gevolgd van zijne stamverwanten, en is ten strijde getogen tegen den machtigen vijand, die hun goed en bloed, ja zelfs hunne vrijheid bedreigde. En al moet hij nu ook nog weken of maanden in ballingschap doorbrengen, hij zal die eentonige dagen slijtē in dien vrede des gemoeds, welke het bewustzijn, zijn plicht volbracht te hebben, den waren christen schenkt.

Zijn ouders en grootouders hebben allen steeds gestreden onder de banieren van godsvrucht en deugd, en zoo de genoegens dezer wereld somtijds het zaad, dat zoo vroegtijdig in het hart van dezen jongen man werd gestrooid, dreigden te doen verstikken, dan werd thans door het gevaar, waarin zijne Zuid-Afrikaansche broeders verkeerden, zijn beter ik juist te

rechter tijd in hem opgewekt. Toen de krijgsmuziek der Engelsen zich deed hooren en Transvalers en Vrijstaters zich tot den oorlog wapenden, nam ook hij geheel vrijwillig plaats in den rij dier godvreezende burgers, die, voor ze ten strijde trekken den Heer der heirscharen knielend om Zijn bijstand vragen, en dan psalmenzingend voorwaarts rukken.

Daardoor is het hart der eenmaal zoo diep veront-
ruste ouders thans volkomen bevredigd, en zalig is
het gevoel, dat hen somtijds doortrilt, wanneer zij
zich voorstellen, hoe eenmaal in de geschiedenis van
den Zuid-Afrikaanschen vrijheidsoorlog de naam van
hun zoon, Leo Harteveldt zal worden genoemd, als
die van een der mannen, die vrijwillig de wapens
voor hen opnamen om moedig en volhardend te strij-
den in den grooten kamp van : Recht tegenover Macht.
